

Çağdaş dünyada azad medianın, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi cəmiyyətdə demokratik mexanizmlərin mövcudluğunun əsas şərtlərindən biri kimi qəbul edilir. Kütləvi informasiya vasitələri – qəzetlər, jurnallar, teleradio yayımları, informasiya agentlikləri və ictimai rəy formalaşdırıcı məlumat müntəzəm formada yayın digər media vasitələri cəmiyyətin inkişafına ciddi təsir göstərən, onun vəziyyətini və mahiyyətini müəyyənləşdirən siyasi sistemə tərkib hissəsidir.

Günümüzdə medianın texnoloji bazasının sürətlə müasirləşməsi, internetin geniş yayılması dünya mediasında olduğu kimi, Azərbaycan jurnalistikasında da yeni dövrün tələblərinin təxirəsalınmadan cavablandırılması tələb edir. Elektron medianın geniş yayılması, "sosial media" deyilən şəbəkənin yaratdığı problemlərlə yanaşı, onun danılmaz gerçəkliyə çevrilməsi ənənəvi jurnalistikanı çətin imtahan qarşısında qoymuşdur. Bələ bir şəraitdə ölkəmizdə dövlət media siyasətinin yeniləndirilməsi də zərurətə çevrilmişdir.

Başlanan media islahatlarının uğurla davam etdirilməsi, nəzərdə tutulan hədəflərə çatılması Azərbaycan demokratik jurnalistikasının tarixi təcrübəsindən yaradıcılıqla istifadə edilməsini, beynəlxalq media nəzəriyyələrinə və təcrübəsinə dərin bələddliyi, çağdaş medianın xarakterinin tam nəzərə alınmasını, onun maliyyə-təsərrüfat əsaslarının mənimsənilməsinə gündəmə gətirmişdir. Ölkəmizdə son illərdə gerçəkləşdirilmiş mediaya dövlət dəstəyi üsul və formalarının bir sıra hallarda gözənilən nəticələri verməməsi, dövlətdən dəstək alan müstəqil dövrü nəşrlərin yeni media ilə rəqabətdə mövqeyini möhkəmləndirə bilməməsi də media sahəsində əsaslı islahatı qaçılmaz etmişdir.

Dövlət media siyasətinin müasirləşdirilməsi və çevikləşdirilməsi bu sahədə normativ-hüquqi aktların, inkişaf konsepsiyalarının və məqsədli proqramların hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tələb edir. Hazırda ölkəmizdə fikir, söz və məlumat azadlığının, plüralizmin təmin edilməsi, media subyektləri ilə cəmiyyət və dövlət arasında münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər hazırlanır. Azərbaycan demokratik jurnalistikasının keçdiyi 146 illik yolun uğurlarının, problemlərinin və axtarışlarının öyrənilməsi və nəzərə alınması da media islahatlarının məqsədyönlü aparılmasına önəmli rol oynayır.

1875-ci il iyulun 22-də ilk Avropa tipli universitet bitirmiş, Şərqi mənəvi zənginliklərini Qərbin qabaqcıl dəyərləri ilə qovuşdurmuş təbiət alimi, Bakı gimnaziyasının müəllimi Həsən bəy Zərdabın "Əkinçi" qəzetinin nəşrinə nail olması təkcə dövlət müstəqilliyini itirmiş Azərbaycanda deyil, həm də Rusiya imperiyasında ilk türkdillil qəzetin işıq üzü görməsi idi. "Əkinçi"-nin ardınca "Kəşkül", Ziya ("Ziyayi-Qafqaziye") kimi anadilli nəşrlər XIX əsrin sonlarında milli jurnalistikamıza, zəif də olsa, mövcudluq qazandırmışdır. Bu illərdə Bakıda rusca buraxılan "Kaspi" qəzetinin ana dilində milli burjuaziya nəşrinə çevrilməsi, Həsən bəy Zərdabın rəhbərliyi və fəal iştirakı, Əlimərdan bəy Topçubaşovun redaktorluğu ilə çıxması da sanballı mətbuat hadisəsi və faktı olmuşdur.

XX əsrin əvvəllərində millətsevər ziyalıların fədakarlığı ilə işıq üzü görən "Şərqi-Rus", "Həyat", "Füyuzat", "İrsad", "Tazə həyat", "Həqiqət", "Tərəqqi", "Səda" kimi qəzetlər, adlarından da göründüyü kimi, ictimai maarifçilik işini davam etdirib ictimai mübarizəsi hədudlarına çatdırmışdır. Bu dövrü nəşrlər milli demokratik jurnalistikamızı ideya, məzmun, peşəkarlıq baxımından zənginləşdirmiş, iştirak məfkürəsini ərsəyə gətirmişdir. O illərdə formalaşmış milli-demokratik publisistikamızın tanınmış ismləri olmuş Əhməd bəy Ağayev, Əli bəy Hüseynzadənin, Məhməd ağa Şahtaxtının, Həşim bəy Vəzirövan, Üzeyir və Ceyhun Hacıbəyli qardaşlarının, Nəriman Nərimanovun, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Ömər Faiq Nəmanzadənin və digər ziyalıların qəzetçilik və publisistik fəaliyyəti Həsən bəy Zərdabi ideyalarının geniş yayılmasına xidmət etmişdir.

Böyük yazıçı-demokrat Cəlil Məmmədquluzadənin rəhbərliyi ilə buraxılmış və öz ətrafında ədəbi-publisistik yaradıcılıq məktəbi yaratmış satirik "Molla Nəsrəddin" jurnalı milli bələlərimizə qarşı davamlı mübarizə aparmışdır. İlk qadın nəşri "İşiq", ilk uşaq və məktəb jurnalları "Dəbilistan", "Məktəb", "Rəhbər" də həmin dövrdə yaranmış, milli təhsil inkişafına, mədəni oyanışa cıraç tutulmuşdur.

Dövlətçilik məfkürəsini ictimai arenaya gətirmiş "Açıq söz" qəzetinin nəşri isə 1918-ci ildə ilk dövlət qəzetinin yaranması üçün ideya-yaradıcılıq hazırlığı olmuşdur. 1918-ci ilin sentyabrında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin rəsmi qəzeti kimi Gəncədə nəşrə başlayıb, Bakıda fəaliyyətini davam etdirən "Azərbaycan" qəzeti milli demokratik jurnalistikamızın təcrübəsi və ənənəsi əsasında yaranan yeni tipli ictimai-siyasi

epoxasının ilk illəri azad jurnalistika üçün problemsiz, ağır-acısız ötürməmişdir. Qarabağ müharibəsi, iqtisadi tənəzzül, siyasi hərc-mərclik şəraitində qəzet-jurnal bolluğu yarılsa da, onların xaosluq fəaliyyəti azad mətbuatın inkişafına mane olmuşdur.

Bütün bunlara baxmayaraq, ötən əsrin 90-cı illərində dövlət müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanda müasir kütləvi informasiya vasitələrinin formalaşması və inkişafı üçün geniş imkanlar yaranmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ölkənin müstəqilliyi ilə yanaşı, jurnalistikamızın da əldə etdiyi azadlığı xilas etmişdir. Böyük rəhbər dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsini, yeni demokratik cəmiyyət yaradılmasının zəruri amilləri sırasında söz azadlığının əsaslarının yaradılması, müstəqil mətbuatın hərtərəfli inkişafı üçün ardıcıl, kompleks tədbirlər gerçəkləşdirmişdir.

Müstəqillik illərində ölkədə söz azadlığının, demokratik teleradio fəaliyyətinin

Əliyevin KİV-in inkişafına dövlət himayəsi və jurnalistlərə dost münasibətini davam etdirən Prezident İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində son 18 ildə jurnalistikamızın problemləri ardıcıl olaraq aradan qaldırılmışdır.

Tarixən, ümummilli dəyərlərə, tərəqqi amillərinə xidmət zəminində formalaşmış milli jurnalistikamız demokratik cəmiyyətdə, müstəqillik şəraitində də öz rolunu maneesiz olaraq icra edir. Müstəqil Azərbaycan dövləti isə azad jurnalistikanın inkişafına hər cür qayğı göstərir və onun sərbəst, qayyumsuz fəaliyyətini təmin edir. Bu gün Azərbaycan mətbu nəşrlərinin dövlət icazəsi olmadan fəaliyyət göstərdiyi az sayda ölkələr sırasındadır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında media sahəsində islahatların dərinləşməsi haqqında" 12 yanvar 2021-ci il tarixli fərmanında qeyd edildiyi kimi: "Həyata keçirilmiş köklü is-

Söz və informasiya azadlığı, demokratiyanın inkişafı, hüquqi dövlətin qurulması Azərbaycanda çox vacib olan məsələlərdir. Mən hesab edirəm ki, bu sahədə ölkəmiz çox böyük və uğurlu yol keçmişdir.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

etdiyi, demokratikləşmə prosesinin dərinləşdiyi, cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin yeniləşdiyi müasir dövrdə kütləvi informasiya vasitələrinin, o cümlədən milli mətbuatımızın qarşısında yeni vəzifələr durur. Bu gün Azərbaycan jurnalistikası informasiya cəmiyyəti quruculuğunda, sosial ədalət və şəffaflığın təmin edilməsində, milli həmrəylik və tolerantlığın möhkəmləndirilməsində, demokratik özünüdərkən, siyasi mədəniyyətin inkişafında, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin qorunub saxlanıl-

maq, jurnalistlərin peşəkarlığının və məsuliyyətinin artırılmasına, o cümlədən sosial müdafiəsinə yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirmək istiqamətində yollar axtarılır. Hər şey ona yönəlibilmişdir ki, mediaya dövlət dəstəyinin yeni formaları mövcud ələbaxımlığa son qoysun, müstəqil nəşrlərin fəaliyyətinin güclənməsini təmin etsin.

Bunlardan əlavə, müstəqil media özünə lazımı maliyyə təminatı yaratmaq məqsədilə yollar axtarıb tapmalı, reklam-menejment fəaliyyətini səmərəli

Azərbaycan jurnalistikasının tarixi təcrübəsi və çağdaş media çağırışları

tribuna kimi mətbuat tariximizdə şəərəli yer tutur.

Dövlət müstəqilliyimizin bərpa edilməsinin ilk mərhələsində–1918–1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə mətbuatımız çoxsaylı, rəngarəng nəşrləri ilə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, öz fəaliyyəti ilə müstəqil dövlət quruculuğu prosesinin fəal iştirakçısına çevrilmişdir. Demokratik jurnalistikamız bu dövrdə iştirakçı ideyaların yayılmasında, habelə milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması və təbliğində mühüm və təsirli rol oynamışdır.

1920-ci ilin 28 aprel işğalı və AXC-nin süqutu ilə demokratik jurnalistikamız da susdurulmuş, kommunist məfkurəli yeni mətbuatı rəvac verilmişdir. 70 illik kommunist epoxasının partiya-sovet mətbuatı adı ilə tanınan nəşrləri ideoloji çərçivədə fəaliyyət göstərən də, milli jurnalistikamızın sonrakı inkişafı onlarla bağlı olmuşdur. Demokratik mətbuatımızın peşəkarlıq və milli-mənəvi varlığınıza bağlı təcrübəsi və ənənəsi, əslində, kommunist mətbuatı daxilində açıq-gizli yaşadılmış, qorunub-zənginləşdirilmişdir.

Sovet epoxasında buraxılmış "Kommunist" (indiki "Xalq qəzeti"), "Azərbaycan gəncləri", "Sovet kəndi", "Azərbaycan müəllimi", "Azərbaycan pioneri", "İdman", "Ədəbiyyat və incəsənət" kimi qəzetlər, bir sıra jurnallar milli jurnalistikamızın professional inkişafı ilə yanaşı, həm də kommunist epoxasının salnaməsi olaraq gərkəlidir. Sovet dövründə dövlətin yaratdığı anadilli radio (1926) və televiziya (1956) milli jurnalistikamızın yeni yönələri formalaşdırmış, dövrün səs və kino-video salnaməsini yaratmışdır.

1988-ci ildən başlanan milli azadlıq və ərəzilərimizin müdafiəsi zəminində xalq hərəkatı çox keçmədən demokratik jurnalistikamıza qayıdıb zərurətə çevirmişdir. Yeni yaranan bir sıra müstəqil nəşrlər günün həqiqətlərini, xalqın köklü maraqlarını əks etdirməyə başlamışdır. 1991-ci ildə Azərbaycanın ikinci dəfə dövlət müstəqilliyi əldə etməsi kommunist jurnalistikasının da varlığına son qoymuş, azad mətbuatın inkişafına siyasi-mənəvi, sosial-iqtisadi əsaslar yaratmışdır.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bütün maddi sərvətlərimiz kimi, milli-mənəvi dəyərlərimiz, məfkurə irsimiz də xalqımıza qaytarılmışdır. Milli jurnalistikamızın ideoloji buxovları qıraraq öz demokratik ənənələrini bərpa etməsi sovet dövrünün son illərində gerçəkliyə çevrilsə də, yeni azad media dövlət müstəqilliyinin ilk illərində bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblərdən çətinliklərlə üzleşmişdir. Cəmiyyətdə hökm sürən siyasi və iqtisadi böhran isə vəziyyəti daha da ağırlaşdırmışdır.

Bələ bir dövrdə – 1993-cü ilin yayında xalqın tələbi və dəstəyi ilə hakimiyyətə qayıdıb ölkəni sabitlik, inkişaf yoluna çıxaran ümummilli lider Heydər Əliyev demokratik dövlətdə azad medianın inkişafı üçün zəruri olan əsaslı tədbirləri də vaxtında həyata keçirmişdir. Azadlıq

hüquqi-normativ əsasları yaradılmışdır. Konstitusiyada söz və mətbuat azadlığı prinsipləri əksini tapmış, KİV, İnformasiya azadlığı, Teleradio fəaliyyəti və s. haqqında qanunlar qəbul edilmişdir. Azərbaycan jurnalistikası, son 30 ildə demokratik əsaslar üzərində inkişaf etmişdir. Medianın maliyyə və peşəkarlıq problemləri xeyli dərəcədə həllini tapmışdır. Sahənin maddi-texniki bazasını yeniləşdirmək, maliyyə-sosial problemlərini aradan qaldırmaq üçün sonrakı dövrdə real təminatlar işə salınmışdır.

1998-ci ilin 6 avqustunda Prezident Heydər Əliyevin ölkəmizdə senzuranı ləğv etməsi milli jurnalistika tariximizdə yeni bir dövr açmışdır. Medianın yaradıcılıq prosesinə heç bir dövlət nəzarətinin–senzuranın olmadığı şəraitdə cəmiyyətin aynası, azad sözün yayıcısı, milli maraqların müdafiəçisi olmaq Azərbaycan jurnalistikasının tarixi nailiyyətidir. Ölkəmizdə senzuranın ləğv edilməsi demokratik inkişaf və azad jurnalistika tariximizə qızıl hərflərlə yazılmış, yeni bir başlanğıc olmuşdur.

Zəmanəmizdə medianın gücündən bəhrələnməklə böyük əməli nəticələr əldə etməyin nadir örnəyini yaratmış, həmişə milli jurnalistikamızın himayədarı olmuş Heydər Əliyevin iradəsi ilə, ilk növbədə, ədəbi-bədii və uşaq nəşrləri dövlət himayəsinə götürülmüşdür, müvafiq tədbirlərlə digər nəşrlərin də bazar şəraitində fəaliyyətə əlverişli şərait yaradılmışdır. Qəzetlərin borclarının dondurulması və silinməsi tədbirləri müəyyən qədər onların dirçəlməsinə kömək etmişdir.

Dövlətin medianın fəaliyyətini tənzimləməkdən imtina edərək, demokratik mexanizmlərə meydan açması ilə MDB məkanında ilk dəfə olaraq Azərbaycan Mətbuat Şurasının yaranması ölkəmizdə qəzet-jurnal redaksiyalarının həyatında sivil prinsiplərin bərkərar olmasını təmin etmişdir. Xatırladaq ki, ölkəmizdə yaranmış Mətbuat Şurası keçmiş sovet məkanı üçün model forma kimi qəbul edilmişdir.

Müstəqillik illərində yenidən formalaşmış, cəmiyyətdə mövqeyini və nüfuzunu möhkəmləndirmiş azad medianın ən mühüm nailiyyətlərindən biri odur ki, ölkədə informasiyanın maneesiz yayılması, obyektiv ictimai rəy formalaşması təmin edilmiş, hamının öz sözünü demək və yazmaq imkanı gerçəkləşdirilmişdir. Azərbaycanın hərtərəfli yüksəlişi prosesinə azad jurnalistikanın köməyi gətirdikcə artmışdır. Bütün bunlar dünyanın demokratik dairələrində yüksək dəyərləndirilir. Media sahəsində bu uğurları qədirlənliklə dəyərləndirən KİV kollektivləri bu tarixi nailiyyəti xalqımıza bəxş etmiş ulu öndər Heydər Əliyevi "Jurnalistlərin dostu" elan etmişlər.

Prezident İlham Əliyev isə son illərdə KİV-ə dövlət dəstəyinin yeni demokratik nümunəsine həyat vermiş ölkə rəhbəri kimi tanınmışdır. Jurnalistlər media qarşısında xidmətlərə görə Prezident İlham Əliyevə də baldaqlı 3 dəfə "Jurnalistlərin dostu" mükafatı təqdim edilmişdir. Ümumiyyətlə, ulu öndər Heydər

lahatlar nəticəsində ölkədə senzura, söz və məlumat azadlığını məhdudlaşdıran digər süni maneələr aradan qaldırılmış, medianın fəaliyyətini tənzimləyən mütərəqqi qanunvericilik bazası formalaşdırılmış, redaksiyaların davamlı inkişafı, onların iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsi, jurnalistlərin sərbəst fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə ardıcıl tədbirlər görülmüşdür".

Bütün bunlarla yanaşı, həyatın hər bir sahəsinə əhatə edən köklü islahatların həyata keçirildiyi, habelə bütün dünyanı əhatə edən vahid informasiya məkanında yeniliklərin intensiv xarakter aldığı, kommunikasiya vasitələrinin sürətlə inkişaf etdiyi, mütərəqqi texnologiyaların, iş metodlarının tətbiq olunduğu çağdaş dövrdə ölkənin media sferasında da yeniləşməyə və təkmilləşməyə tələbat yaranmışdır.

Beynəlxalq informasiya mühitinin müəyyən etdiyi prinsiplərə uyğun olaraq, media sahəsində modernləşmə, rasionallıq, qabaqcıl texnologiyaların geniş tətbiqi, aparıcı trendlərin izlənilməsi və digər mühüm şərtləri özümdə birləşdirən innovativ təkamülün yaratdığı imkanlardan Azərbaycan jurnalistikasının qədrinə yararlanmasına da əhtiyac duyulur. Odur ki, milli mediamızın şəffaflıq və vətəndaş məmunnluğu prinsiplərinə əsaslanan, xalqın obyektiv və peşəkər şəkildə məlumatlandırılmasına xidmət edən fəaliyyətinin stimullaşdırılması üçün bu sahədə zəruri və əsaslı islahatların aparılmasına başlanmışdır.

Dəfələrlə yüksək səviyyədə bəyan edildiyi kimi, ölkəmizin sürətlə inkişaf

qurmağı bacarmalıdır. Medianın peşəkarlıq səviyyəsini yüksəltmək üçün sahə mütəxəssislərinin hazırlanması və onların əlavə təhsilinin təşkili yenidən qurulmalıdır. Dünyanın aparıcı dillərində fəaliyyət göstərən jurnalistlərin hazırlanması, ölkəmizdə və xaricdə müxtəlif dillərdə çap, elektron və onlayn yayımların təşkili də günün reallığıdır.

Media subyektlərinin xarici həmkarları ilə əməkdaşlıq etməsi, qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və həmin subyektlərin təcrübəsinin öyrənilməsi stimullaşdırılmalıdır. Beynəlxalq informasiya mübadiləsində yeni imkanlar açan müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının, innovasiyaların tətbiqi, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin informasiya tələkləşməsinin təmin olunmasına istiqamətlənmiş layihələrin həyata keçirilməsi də media islahatlarının önəmli hədəflərindəndir.

Bütün bu tədbirlərdə Media Agentliyinin fəal iştirakçılıq rolu nəzərdə tutulur. Agentlik əhalinin və ya müəyyən təbəqənin maarifləndirilməsinə, ictimai normalara uyğun davranış qaydalarının formalaşdırılmasına, onların diqqətinin cəmiyyətdəki aktual məsələlərə cəlb edilməsinə yönəlməli proqramları və materialları sifariş verməli və onların mediada yayımlanmasını təmin etməlidir. Bu qurum media subyektləri ilə birlikdə audiovizual məhsulların istehsalı və yayımını da həyata keçirəcək.

Agentliyin ölkəmizdə media subyektlərinin fəaliyyətinə mane olan problemlərin həllinə dair dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına verəcəyi təkliflər, dövlət orqanları ilə media subyektləri arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi, dövlət orqanlarının media subyektləri ilə əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi, qarşılıqlı etimadın artırılması ilə əlaqədar həyata keçirilən tədbirlər, media subyektlərinin fəaliyyəti ilə bağlı aparılan təhlillər, ictimai rəyin davamlı öyrənilməsi indiki media islahatlarının silsilə hədəfləri olub ölkəmizdə azad jurnalistikanın problemlərinin həllini təmin etməyə yönəldilmişdir.

Media sahəsində xüsusi bülletenlər və digər nəşrlər buraxmaq, media sahəsində peşə davranış qaydalarını riayət edilməsi üzrə araşdırmalar aparmaq da qarşıda duran peşəkarlıq tələbləridir. Jurnalist təşkilatları və müstəqil ekspertlərlə əməkdaşlıq etmək isə ölkənin jurnalistika mühitinə yeni ab-hava gətirməli, yaradıcılıq axtarışlarını və maliyyə resurslarını artırmağı stimullaşdırmalıdır.

Bütün bu çağdaş media çağırışlarının təşəbbüskərliliyi cavablandırılması azad medianın inkişafına, onun cəmiyyət həyatına daha çox yaxınlaşmasına, ümummilli maraqların azad jurnalistika müstəvisində ən yüksək səviyyədə əksini tapmasına geniş meydan açacaq, nəticədə, Azərbaycan dövlətinin media siyasətinin növbəti uğurlarının təmin edəcəkdir.

Tahir AYDINOĞLU,
"Xalq qəzeti"